

ծախուեր է 84 փութ 3 ֆունդ 75 զալաթ. ծախսը հանելով մնացորդից և մուտքից կմնայ առ մէկն յունուարի 1893 ամի ընդամենը 15 փութ 25 ֆունդ 94 զալաթ. որը և փոխադրուեցաւ 1893 թուականի մատեանի մէջ:

3. Անցեալ 1891 թուականից մնացեր էր կիսայրեալ մում և կերոններ 5 փութ 30 ֆունդ 69 զալաթ. ստացուեր է եկեղեցւոյ տուիրից, ննջեցեալների, պսակների, և լուսաւորիայից յետ եկած 15 փութ. 33 ֆունդ 62 զալաթ. իսկ ծախուեր է և ծախուեր է եկեղեցւոյ համար 8 փութ 1 ֆունդ 39 զալաթ. ծախսը հանելով մնացորդից և մուտքից կմնայ առ մէկն յունուարի 1893 ամի 13 փութ 22 ֆունդ 92 զալաթ. որը և փոխադրուեաւ 1893 թուականի մատեանի մէջ:

Երեցփոխան Ախալցխայի Ս. Փրկիչ եկեղեցւոյ Հայոց.

Վօլլէժսկի Սօլէթնիկ Տիգրան Տէր Միքայէլեանց:

ԹՈՒՂԲ ԵՒ ՃԱԽՐ.

Անցեալ տարուայ սեպտ. ամսում Լիւցերնում «հին-կաթոլիկաց» եկեղեցական ընդհանուր ժողով տեղի ունեցաւ. Այդտեղ էր և Թէոդոր Իսահակ, նախկին «Հայաստանեայց եկեղեցի» ամսագրի խմբագիրն. որ Երուսաղէմի ուսուցչութիւնը թողնելով՝ գնում էր Հնդկաստան՝ ի Վալկաթայ Անգլիական «Հայոց Ճեմարանում» (Armenian Academy) հայերէնի ուսուցիչ լինելու:

Ժողովում վճռուել էր մի եռամսագիր հրատարակելու, որի առաջին համարը լոյս է տեսել. (էջ. 1—10. 8°) Revue internationale de théologie. ունի Ֆրանսերէն, Գերմաներէն և Անգլիերէն յօդուածներ, նշանաւոր են պրօֆեսոր դոկտոր Ռայնկենս եպիսկոպոսի յօդուածն աշխարհիս արարչագործութեան վրայ, որի թարգմանութիւնը կտանք «Արարատի» ընթերցողներին. պրօֆ. դոկ. Միշօ՛ի La Théologie et le Temps présent. (աստուածաբանութիւնն և արդի ժամանակը), և այլն: Վերջինս նա է, որ ի Պարիզ Մատըլայն եկեղեցւում բարձր պաշտօն ունէր, սակայն պապի անսխալականութիւնը մերժելով եկաւ Բերն մոլորութեան դէմ գործելու: Սորա մի հռչակաւոր հեղինակութիւնը լոյս տեսաւ ի Ս. Էջմիածին 1878-ին հանդուցեալ Այվազեան ուսումնասէր եպիսկոպոսի թարգմանութեամբ՝ «Թէ ինչպէս Հոռովմէական եկեղեցին ոչ ևս է կաթոլիկէ եկեղեցի», որ վաղուց պէտքէ վաճառուած պրծուած լինէր:

Յիշեալ եռամսեայ հանդէսի գինն է 16 ֆրանկ տարեկան. հասցէ՝ M-r le Professeur Michaud, 17, rue d' Erlache. Berne (Suisse):

Յայտնի է որ Գերմանիայում ինչպէս և ուրիշ շատ տեղեր եզուիտներ ի օրդեններն արգելուած են, Այժմ Հռովմէականները դարձեալ խնդիր են բարձրացնում Բերլինի Բայսստագում՝ թոյլատրելու դոցա մուտքը պետութեան մէջ, Ժողովուրդը ստորագրութեան համար շրջեցնում է ինչպէս հաղորդում են լրագրները, հետեւեալ խնդիրը:

«Բարձր Բայսստակ, Անդրլեոնականաց (Հռովմէականաց) կողմից դարձեալ ձգտում են եզուիթների օրդենները ներս թողնել Գերմանական պետութեան մէջ թէև 2 տարի առաջ մի միլիոնից աւելի Գերմաններ բացէ ի բաց դորա դէմ խօսեցան, Պատմութեան վկայութիւնք և երկրների դրութիւնք, որտեղ նոքա այսօր ևս գործում են, տարակոյսի տեղիք չեն տալիս դոցա ապականիչ գործունէութեան մասին, Եթէ Գերմանիայում ներս թողնուի եզուիթների օրդենը, կվնասէ կրօնական խաղաղութեան և ազգութեան միութեան, նոյնպէս և Եւրոպական խաղաղութիւնն ապահովող եռապետական դաշնագրութեան հիմնաքարին, Ուստի ներքոյ ստորագրեալք ներկայացնում են խնդիր առ բարձր Բայսստագը, անհետեւնք թողնել՝ եզուիթների վերստին ներս թողնելու առաջարկութիւնը»:

Սակայն Բերլինի արքունիքից անբաւական են մնում, նորերս հրատարակուեց Կեօլնի լրագրում գեներալ «Մոլթկէի խօսակցութիւնն Թէոդոր Փոն Բերնհարդի՝ հետ», որտեղ առաջինը համեմատում է բողոքականութիւնը Հռովմէականութեան հետ և վերջինիս խաւարամտութիւնը ճարահատեալ լաւագոյն համարում քան առաջնի ծայրահեղութիւնն, որ զգալի է մանաւանդ կարճամիտ քարոզիչների մէջ, Բողոքականութեան այդ վիճակը գրեթէ ողբում է և Հալլէի պրօֆ. Բայշլագ իւր ամսագրի առաջին համարի մէջ, «Հին կաթոլիկներն» որոնք ձգտում են իւրեանց հակահռովմէական եկեղեցին ըստ արեւելեան եկեղեցեաց կարգաւորելու և մինչև անգամ քահանաների ամուրիութիւնը վերացրել են, ասում են. «Ե՛րբ է Հռովմ Գերման ժողովուրդին համար օրհնանք եղել»:

* * *

Մատենադարանիս քանի մի գրչագրաց մէջ գտնում ենք Մովսէս Խորենացու պատմութիւնից վերցուած յօդուածների շարքում հետեւեալ գեղեցիկ ներբողն եկեղեցու վրայ, որի յառաջագիր սկզբնատառերը կազմում են «Մովսէսի է սա»:

Մարգարէից սա սերմանումն

ՅԱռաքելոց պտղաբերեալ:

Ողորմութեամբ Տեառն շնորհիւ

Արժանացեալ եկեղեցի:

Վարդապետաց վարժեալ բանի:

Մատուակեն մատաղ մանկանց:

Սրբամաքուր մտաց սնունդ:

Ի յուղղագոյն թելագրութիւն:

Էին լրմամբ և եռանձնեայ,
Միշտ ճոխացեալ մանկունք Բամբշի,
Սերովբէից արքայն երկնի,
Մատուռակեալ ըստ արժանի,
Յիմանալի ներկս լեզուի
Առաքելոց հանգանակի,
Ի սղոց սրումն, հրաշալի
Գեր քան զհիւսիսեանն Զտքէի,
Ի փռսս Փրկչի Տեառն Յիսուսի.

Ամէն ամէն և եղիցի,
Է տիրապէս գանձ գովելի
Որ է պատուեալ յեկեղեցի,
Սիրով սիրոյն հօրն բարի
Ի փրկութիւն մարդկան ազգի,
Արգասաւոր և բաղձալի
Ի պէտս հանուրց պողարերի,
Տէրն է օրհնեալ յամենայնի
Եւ յաւիտեան որ եղիցի.

* *

ԳՐԻԳՈՐԻՍԻ ԿԱԹՈՒՂՆԻԿՈՍԻ ԳՐԶԱԳՐԱՅ ՄԷՋ ԳՏՆՈՒՄ ԵՆՔ.

Գոյ յիս գիտութիւն,
Բայց խամրացեալ է,
Գոյ երկիւղ բարեաց,
Այլ շիջանի միշտ:
Է յիս և հոգի,
Բայց տկարացեալ է,
Ունիմ՝ ես լոյս պայծառ,
Բայց խաւարեալ է,
Սայ և հուր սիրոյ,
Բայց սառուցեալ է,
Եւ հողմն քաղցրասիգ,
Խորշակահար է,
Ջերմեմ՝ ես առ Աստուած,
Այլ ջուրն մերձ է,
Սամիմ՝ բուսուցանել,
Բայց տօթն չար է,
Խոստացաւ ինձ չարչարանք,
Եւ ընկալայ զայն,
Ասաց և հաշտութիւն,
Այլ չկամեցայ զայն,
Ի հնգից զիս բաժանեաց,
Եւ չիմացայ զայն,
Հրաւէր ետ և բարեաց,

Բայց չզգացի զայն,
Ի սնոտիս յայս խարեցայ,
Որպէս տկար ռք,
Ի յունայնս այս պարտեցայ,
Իբր ի կայուն ինչ,
Ջաշս կափուցի,
Եւ այն կամաւս իմ,
Ի քուն մոխի մեղաց,
Եւ հեշտացայ յայն,
Վայ երբ զարթնուցում,
Եւ հատուցի ինձ,
Բայց յոյս ետ մեղանաց,
Եւ ես գտի զայն,
Ատել ասաց զյանցանս,
Եւ գովեցի զայն,
Բարի և զողորմելն,
Եւ կատարեայց զայն,
Սիրելն անճառ բարի,
Եւ զայն ուսոյց նա,
Ի թողուլ պարտապանին,
Եթող և մեզ նա,
Թողէ Յիսուս բաղմաց,
Զոր պահանջեաց նա.

* *

Անցեալ տարի լոյս տեսաւ 24 հրատարակութեամբ Բերլինի համալսարանի աստուածաբանութեան պրոֆ. Հարնակի մի փոքրիկ գրքոյկը՝ Հռովմէական աշխարհում դարձնուած՝ առաքելական անուանուած հաւատամքի անհարազատութեան մասին, Հայոց եկեղեցին ևս չէ ճանաչում այդպիսի մի հաւատամք, Հարնակի այդ գրքոյկն ահագին աղմուկ է հանել ի Գերմանիայ, մանաւանդ որ այդ հաւատամքը յերարկուած է նոյն իսկ «բողոքական» եկեղեցում՝ իրրեւ առաքելական, Ժամանակ առ Ժամանակ այդ գրքոյկից հաղորդումներ կանենք, առ այժմ յիշեմ որ Theologische literaturzeitung երկշաբաթաթերթը քանի մի գրքոյկներ է յիշում արդէն այդ հարցի մասին հրատարակուած, որոնց հետեւանքի մասին ուրիշ տոթիւ:

* *

Ենայի համալսարանի աստուածաբանութեան յայտնի պրոֆ. եկեղեցական խորհրդական Հիլգենֆելդի «գիտնական աստուածաբանութեան ամսագրի» վերջին տետրում հրատարակել է իմ բարեկամ պրոֆ. Գելցերն, որ այնքան սէր ունի դէպի Հայոց պատմութիւնն ու եկեղեցին, Հայոց եկեղեցու բոլոր թեմերի ցանկը, վերցնելով Կ. Պոլսի «փրկչեան հիւանդանոցի» անցեալ տարուայ օրացոյցից, Ռուսաստանի Հայոց թեմականների և Անտոքականների անուններն ևս գրել է: Այդ 1 յօդուածի սկզբում (Der gegennoärtige Bestand der armenischen Kirche) ասում է «Հայոց, որոնց լիովին հակառակ տեղական յիրարկութեան Գրիգորեան են կոչուած նուիրապետութեան և եկեղեցական կազմակերպութեան մասին խիստ անբաւարար տեղեկութիւն ունին: Ուստի պատշաճ համարեցի, նշանաւոր և հարազատ հայեացք Հայոց ամբողջ կազմակերպութեան վրայ-բնականաբար՝ որոնք Հռովմայ հետ միացած չեն—այստեղ ընթերցողների առաւել մեծ շրջանի մատչելի անել»:

* *

Նոյն բարեկամս հաղորդում է, «Օգոստոսի մէջերին պրոֆ. Լեպսիուսը մեռաւ: Նա մի վերահատուծիւն (операция) անել տուաւ պրոֆ. Բիտելի բուժարանում, սկզբում լուռ անցնել երեւցաւ յետոյ յանկարծ արիւնհոսութիւն սկսուեց, որից և մեռաւ: Այդ մեզ համար անփոխարինելի կորուստ է և այդպիսի մի նշանաւոր անձն այլ ևս գգուար լի է վերստին ստանանք»:

Հանգուցեալը Հայաստանեայց եկեղեցու աթոռներում յարգողներից մէկըն էր և գրել է Աերուսնայի պատմութեան քննութիւնը, Յաւայի մահ՝ 60 տարեկան հասակում:

Ա. ՏԷՐ-ՄԻՔԵԼԵԱՆ.